

Lezing 4 mei 2019 – Twentolmonument

Op 28 juli 1944 schreef Deventenaar Hendrik Uittien met potlood een kaart aan zijn familie, vanuit kamp Vught.

Hij schreef:

"Na vier weken mocht ik luchten. Ik wist niet wat ik allemaal rook: wittte klaver!

Gelukkig ben ik er aan gewend om binnen te zitten. Thuis zal ik dus ook wel weer wennen, al zal ik heel lui zijn, na al deze rust".

Dertien dagen na dit kaartje werd Hendrik Uittien in datzelfde kamp op 45-jarige leeftijd gefusilleerd. Samen met 22 andere medewerkers van de illegale krant Trouw.

Hendrik Uittien was leraar plantkunde aan de Koloniale Landbouwschool in Deventer. De school waar ook de jonge mensen studeerden die we hier bij het Twentolmonument herdenken.

Of de studenten les hebben gehad van Hendrik Uittien en contact met hem hadden, weet ik niet. Ik hoop dat nog uit te vinden in mijn onderzoek naar Uittiens leven en werk. Mij is al wel duidelijk geworden dat zijn levensverhaal het waard is om uit de vergetelheid te halen. Net zoals dat van de studenten. Juist ook vanwege de keuzes die zij maakten. Hendrik Uittien is één van die mensen die de keuze maakten zich te verzetten tégen onderdrukking en onrechtvaardigheid, vóór democratie en vrijheid. Een keuze met uiteindelijk de dood tot gevolg.

Vanzelfsprekend was die van keuze van Hendrik Uittien zeker niet. Sterker nog, aanvankelijk koos hij helemaal niet. In de tijd vóór de oorlog was er bij verkiezingen nog een opkomstplicht. Maar Uittien interesseerde zich niet voor politiek: hij vond dat hij er geen verstand van had en stopte het stembiljet blanco in de stembus.

Hendrik Uittien was botanicus. Hij was er in gepromoveerd en reisde heel Europa door om plantkundig onderzoek te doen. Hij gaf les in plantkunde, zowel aan de Rijksuniversiteit Utrecht als aan de koloniale landbouwschool in Deventer. En hij kon heel mooi schrijven. Dat blijkt bijvoorbeeld uit zijn boek *De Volksnamen van Planten*, dat in 1946 postuum is verschenen.

Toen ik dat boek las, kwam bij mij de vraag op: wie was deze Hendrik Uittien?

Die zich ontpopte van erudiete wetenschapper en natuurbeschermer tot uitdager van de Duitse bezetters? Wat beweegt iemand er toe om van zoiets onschuldigs als de studie van planten, over te stappen op een hele duidelijke stellingname, met gevaar voor eigen leven? Wat waren zijn drijfveren om zó duidelijk te kiezen?

Het was de opkomst van de NSB die Uittien er toe bewoog zijn stembiljet niet langer blanco in de stembus te stoppen. Omdat hij inzag dat hij daarmee indirect de hem verfoeide denkbeelden van die partij steunde. Het thema van de 4 mei-herdenking dit jaar is 'In Vrijheid kiezen.' Toen het er op aan kwam, besloot Hendrik Uittien te kiezen en zich uit te spreken tegen onverdraagzaamheid. In vrijheid, toen dat nog kon. Maar hij ging nog verder en besloot ook in ónvrijheid zich uit te spreken.

De gestage opmars van de nazi's in Duitsland had zijn ogen geopend. En hij was diep geschokt door de Duitse bezetting in mei 1940. Op zijn school aan de Brinkgreverweg, kreeg hij al snel ruzie met zijn collega-leraar, de NSB-er jonkheer Sandberg. Die zou zich later ontpoppen tot SS-er en joden vervolger.

In juni 1941 hield Hendrik Uittien een kritische lezing op de Rijksuniversiteit Utrecht. Met voor de goede verstaander een duidelijk anti-nazistisch boodschap. Zo zei hij:

'Vrijheidszin en verdraagzaamheid noem ik de edelste menselijke eigenschappen omdat zij het meest het menselijk geluk, respectievelijk het eigene van de naaste, bevorderen.'

Ook ging hij in zijn lezing in op het gedachtengoed van Kretschmer, een in die tijd bekende Duitse psychiater, die zich had uitgesproken tegen de rassenwetgeving van de nazi's. Met instemming haalde Uittien een stelling aan van Kretschmer dat de grote beschavingscentra in de wereld juist ontstaan op plekken, waar uiteenlopende bevolkingsgroepen zich mengen. Dat was een in 1941 gevaarlijke uitspraak. Een uitspraak die overigens ook in Nederland anno 2019 nog actueel is.

Niet lang nadat Hendrik Uittien zijn Utrechtse rede hield, belegerden zwarthemden zijn huis aan de Dahliastraat op de Worp.

Ze hadden ontdekt dat Uittien binnenshuis met een oranje das rondliep, op de verjaardag van koningin Wilhelmina. Op straat ontstond een opstootje en een stevige rel.

Voor de bezetter was nu de maat vol. Uittien werd vanwege zijn 'tartende houding' ontslagen als leraar.

Tot zijn genoegen. Want nu kon hij zich met nog meer energie wijden aan het opvangen van oorlogsberichten via de radio, zijn botanische werk én het verspreiden van illegale bladen. Waaronder het blad Trouw.

Op 28 januari 1944 werd Hendrik Uittien opgepakt vanwege zijn betrokkenheid bij Trouw. Samen met 22 andere medewerkers van die krant. Onder wie ook Steven Bastiaans uit Deventer, een collega van Uittien van de tropische landbouwschool. Na verschillende omzwervingen werden ze uiteindelijk op 9 en 10 augustus in kamp Vught gefusilleerd.

Wij staan hier om niet te vergeten. Wij staan hier om de Deventenaren te herdenken, die er in de oorlog voor kozen zich te verzetten. Tegen onderdrukking en tegen onverdraagzaamheid. En dat met de dood moesten bekopen.

Wij zijn hen veel respect en dank verschuldigd.

Dankzij hen beseffen we dat onze vrijheid niet vanzelfsprekend is.

Dankzij hen weten we dat we onze verantwoordelijkheid moeten blijven nemen. Net zoals zij deden.

Zodat we nu en in de toekomst, in vrijheid kunnen kiezen en in verdraagzaamheid kunnen leven.

M.B.